

SOSYAL DEĞİŞME SÜRECİNDE AİLENİN ÇOCUĞU SOSYALLEŞTİRME FONKSİYONU

Sevda DEMİRBİLEK (*)

ÖZET

Sosyalleşme, çocuğa toplumsal kültürün aktarıldığı bir süreçtir. sosyalleşme sayesinde toplum, çocuğa toplumla uyumlu hale gelebilmesi için gerekli olanları öğretir.

Anne ve baba sosyalleşme sürecinde çocuğun kişilik özelliklerinin temel belirleyicisidir. Bu bağlamda aile, sosyal bir kurum olarak nüfusun devamını sağlama, milli kültürü aktarma ve çocuğu sosyalleştirmesinde birincil gruptur.

GİRİŞ

Toplumun meydana getiren bireylerin her yönden sağlıklı biçimde gelişmeleri ve içinde yaşadıkları toplumun istikrar ve huzurunun devamı için birey ve toplum arasında düzenleyici bir fonksiyona sahip olan ailenin korunması gerekmektedir. Devlet, aileyi kendi geleceği için korumalı ve güçlendirmelidir. Çünkü, aile kurumu içerisinde bireyler arasındaki ilişkiler ne derece sevgi, saygı ve fedakarlık esaslarına dayanmaktaysa, sosyal yapı da o derece güçlü olacaktır. Bu noktadan hareketle, 1982 Anayasası 1961 Anayasasına benzer şekilde, aileyi toplumumuzun temel birimi olarak kabul etmiş ve devlete " ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması" için gerekli önlemleri alma ve teşkilatı kurma görevini yüklemiştir (md. 41).

Aile, toplumun en küçük birimi olmasının yanısıra bilhassa çocuğun korunması, sosyalleştirilmesi ve kişilik kazanmasında temel kurum olma özelliği de taşımaktadır. Bu özellik sebebiyle, kalkınma planlarında aile kurumuna ilişkin bazı esaslara yer verilmiştir. Örneğin; Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, sosyal ve ekonomik politikalar bakımından bireyin topluma kazandırılmasında ailenin birinci derecede önem taşıyan birim olduğu belirtilmişken (1), Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında " milli ve manevi değerlerin korunmasında ve geliştirilmesinde, dolayısıyla milli bütünlüğün ve dayanışmanın pekiştirilmesinde temel unsur olan aile kurumunun her bakımdan güçlendirilmesi, kalkınmaya paralel olarak ekonomik ve sosyal yapıdaki değişme ve gelişmelere uyum sağlamasına yardımcı olacak tedbirlerin alınması ve ailelerin sosyal refahtan aldıkları payın dengeli olarak arttırılması esastır" ilkesine yer verilmiştir (2), Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da, temel ilke olarak Türk toplumunun temel taşı olan ailenin korunması ve desteklenmesi hususu benimsenmiştir (3).

(*) Yrd.Doç.Dr. D.E.Ü. İ.İ.B.F. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Bölümü.

Bireylerin sosyal normları elde etmeleri ve toplumun bir üyesi haline gelmeleri, ortak kültür taşımaları ile mümkündür. Bu durum, ortak kültürü öğrenme ve sosyalleşme sayesinde gerçekleşir. Birey, kültürü hazır olarak toplumda bulmakta ve toplumun bütününe ait kültürün alıcısı durumuna geçmektedir (4). Ailenin çocuğun sosyalleşmesi ve kültürel değerleri edinmesindeki öneminden hareketle, aşağıda öncelikle sosyal değişimin aileye etkileri ve ailenin çocuğun sosyalleşmesindeki rolü incelenecektir.

I. SOSYAL DEĞİŞME SÜRECİNİN AİLE KURUMU ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Çağımızın bir değişim çağı olarak nitelendirilmesinin temel sebebi, daha önceki dönemlere göre bilimsel ve teknolojik ilerlemelerin hız ve niteliğinin görülmemiş boyutlara ulaşmasıdır. Değişimin var olmadığı bir toplum düşünmek mümkün değildir. Hiçbir toplum statik nitelik taşımamakta ve sürekli olarak dinamizm ve değişim içinde bulunmaktadır. Dolayısıyla, sosyal davranış kalıpları, yapılar, sistemler ve kurallar belirli bir değişim süreci içerisindedir. Bu esastan hareketle sosyal değişme, "toplumun yapısını oluşturan toplumsal ilişkiler ağının ve bunları belirleyen, toplumsal kurumların değişmesi" biçiminde tanımlanmaktadır (5). Bir başka anlatımla sosyal değişme, toplumun yapısında ortaya çıkan bir değişmedir (6). Buna göre, değişme toplumun yapısını meydana getiren nüfusun nitelik ve niceliğinde, sosyal tabakalaşmada ve yerleşme şekillerinde gözlemlenebilmektedir. Ayrıca, değişme ile birlikte nüfusu oluşturan bireyler ve sosyal gruplar arasındaki sosyal ilişkilerde de değişmeler meydana gelmektedir (7).

Toplumun yapısında ortaya çıkan değişme üzerinde "fiziki çevre", "biyolojik faktör", "teknolojik faktör" ve "kültürel faktör" olmak üzere dört temel faktörün etkisi bulunmaktadır. Görüleceği üzere, sosyal değişmeye etki eden faktörlerden birisi de, "kültür" dür (8). Bilim ve teknolojideki değişmeler, kültürel yapıyı yakından etkilemektedir. Geleneksel normlar ve bilgiler yerini çağdaş normlara ve bilgilere bırakmaktadır. Modernleşme ve sürekli değişme, aslında doğal birer sosyolojik olgudur. Bu duruma bağlı olarak, ailede de bir takım değişmeler yaşanmaktadır (9).

Aile bütün toplumlarda görülen evrensel bir kurumdur. Ailenin bulunmadığı hiçbir toplum mevcut değildir (10). Toplumsal ve kültürel yapıdaki değişmeler, aileyi ve ailenin fonksiyonlarını ortadan kaldırmamış, sadece ailenin yapısında değişmeler meydana getirmiştir. Bunun sonucunda, geleneksel geniş aile tipinin yerini çekirdek aile almıştır (11). Çekirdek aileler, genel nüfus içerisinde şehirli nüfusun artışı ve sanayileşmeyle birlikte şehirlerde yaygınlanmıştır (12).

Sanayi öncesi toplumlarda aile, toplumsal yapıya uygun biçimde kapalı bir birim olarak kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere üretimde bulunmuş, sorunlarını kendi içinde çözümlenmeye çalışmıştır. Sanayileşme ile birlikte ortaya

çıkan çekirdek ailede, aile bireyleri arasındaki ilişkiler farklılaşmış, yeni normlar oluşmuştur. Ancak, toplumumuzdaki çekirdek ailenin, kuralları ve akrabalık ilişkileri bakımından Batı toplumlarındaki çekirdek aileden oldukça farklı olduğu dikkate alınmalıdır (13). Nitekim, anne-babaya saygı ve itaat, akrabalarla ilişkilerin sürdürülmesi ve aile bütünlüğünün korunması esastır. Buna göre çekirdek aile modeli, her toplumun tarihi gelişimi, toplumsal yapısı ve kültüründen etkilenerek farklılıklar göstermektedir.

II. ÇOCUĞUN SOSYALLEŞMESİNDE AİLENİN ROLÜ VE ÖNEMİ

A. SOSYALLEŞME KAVRAMI VE TEMEL ÖZELLİKLERİ

Sosyalleşme süreci, çocuğun doğuşundan başlayarak hayatı boyunca süren uzun bir dönemi kapsamaktadır. En geniş anlamıyla sosyalleşme, çocuğun eğitimi anlamına gelmekte, aynı zamanda bu sürece "topluma hazırlanma" da denilmektedir (14). Söz konusu süreç aracılığıyla birey, belli bir toplum ve dar anlamda grup ile bütünleşmektedir (15).

Toplum açısından sosyalleşme, bireyi sosyal hayata uyumlu hale getirmenin yanı sıra kültürün aktarımında sağlayan bir yoldur. Birey açısından ise, kişisel büyüme ve gelişme için potansiyellerin oluşturulmasıdır (16). Sosyalleşme yoluyla büyümekte olan çocuk, etrafındakilere benzer davranışlar geliştirir. Böylelikle, birtakım farklılıklar ötesinde birbirlerine büyük ölçüde benzerlikler gösteren bireyler oluşur (17).

Sosyalleşme, bireyin hayatı boyunca ortamının sosyo-kültürel unsurlarını öğrenmesi, benimsemesi, edineceği tecrübelerin ve aile, okul gibi grupların etkisi altında kalarak kişilik yapısıyla bunları bütünleştirmesi ve bu yolla yaşamak zorunda olduğu sosyal çevresine uymasındadır. Buna göre sosyalleşme sürecinin "kültürün elde edilmesi", "kültürün kişilikle bütünleşmesi" ve "sosyal çevreye uyum" olmak üzere üç aşaması mevcuttur (18).

B. ÇOCUĞUN SOSYALLEŞMESİNDE AİLE

Çocuğun sosyalleşmesi, oldukça karmaşık bir süreçtir. Kalıtım yoluyla anne ve babasından geçen pek çok özellik çocuğun kişiliğini biçimlendirmektedir. Bunun yanı sıra çocuk, ailesinden başlayarak etrafındaki kişi ve gruplar, gelenek - görenekler ile toplumsal ve kültürel yapının etkisi altında kalmaktadır (19).

Çocuğun sosyalleşmesini sağlayan faktörler ya önem derecelerine göre birincil ve ikincil gruplar ayrımı altında ya da aile, okul, arkadaş, akran grupları, çevre ve kitle eğitim araçları gibi birimler şeklinde ayrı ayrı incelenmektedir. Genellikle, aile birincil grup olarak değerlendirilmektedir (20). Öğretim kurumları kanalıyla verilen eğitim, arkadaşlık ilişkisi sonucunda edinilen bilgiler, kitle iletişim araçlarından verilen mesajlar, her ne kadar

çocuğun sosyalleşmesinde etkili olmakta ise de, aile bu araçlar arasında ayrı bir öneme sahiptir. Bunun esas sebebi, ailenin okul ve arkadaş grubu gibi ikincil gruplara nazaran birincil bir konuma sahip olması ve çocuğa rehberlik etme, onu koruma gibi çok yönlü fonksiyonlar yerine getirmesidir (21).

Aile kavramının çeşitli tanımları bulunmaktadır. Tanımların bir kısmında ailenin insan neslinin devamını sağlama fonksiyonu üzerinde durulurken; diğer bazı tanımlarda sosyalleştirme fonksiyonu esas alınmaktadır. Bir tanıma göre aile, "kan bağıllığı, evlilik ve diğer yasal yollardan aralarında akrabalık ilişkisi bulunan ve çoğunlukla aynı evde yaşayan fertlerden oluşan, fertlerinin cinsel, psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı fertlerin topluma uyum ve katılımlarının sağlandığı ve düzenlendiği temel bir toplumsal birimdir" (22).

Aile, çocuğun toplumla ilişki kurmasını sağlayan ve sosyalleşmesine katkıda bulunan bir sosyal kurum olarak, çocuğu hem bireycilikten kurtararak sosyalleştirmekte, hem de toplumun bir elemanı olduğu düşünce ve sorumluluğunu ona aktarmaktadır (23). Bu bağlamda ailenin temel fonksiyonlarının başında, çocuğu sosyalleştirme görevi gelmektedir. Kültür aktarımı bakımından çocuğu sosyalleştirmenin önemi büyüktür. Çocuğun kişiliğinin gelişmesi, ilk önce ailede başlamakta, sosyal değer yargılarının yanısıra okula başlayıncaya kadar bilerek ya da bilmeyerek bir takım bilgiler bu ortamda kazanılmaktadır. Bu döneme, çocuğun ilk sosyalleşme dönemi adı verilmektedir (24).

Görülebileceği üzere, çocuk için anne ve babası örnek alınacak birer semboldür. Bu itibarla, aile hayatı ve aile bireyleri arasındaki ilişkiler ne kadar sağlıklı ve istikrarlı ise, topluma kazandırılacak gelecek kuşaklar da o ölçüde topluma faydalı kişiler olarak yetiştirilebilecektir. Çocuğun iyi yetişmesinde, ebeveynin eğitimi, kültür düzeyi ve ekonomik imkanlarının etkisi büyüktür. Karşılaştığı ilk sosyal birim olan ailede çocuk, ahlaki normlar, değer yargıları ve gelenek-görenekler konusunda ilk ve temel bilgileri edinir. Ailenin belirtilen katkı ve fonksiyonları, çocuğun sosyalleşmesindeki rolü ve önemini bir kez daha ortaya çıkarmaktadır.

Belirtmek gerekir ki, ailenin taşıyıcılık görevini yaptığı daha ziyade dil, din, tarih, ahlak, hukuk, felsefe, edebiyat, sanat, eğitim, örf ve adetler ile değer yargıları gibi her toplumun kendi yapısına göre biçimlenen kültürün manevi yönüyle ilgili unsurlardır (25). Bu yönüyle aile, sosyal değerlerimizin özünü taşıyan ve bu değerleri kuşaktan kuşağa aktaran bir kurumdur.

Anne ve babanın çocuğun sosyalleşmesi açısından önemi, sadece bebeklik ve çocuklukta değil ergenlik çağında da devam etmektedir. Bu sebeple, ailenin bütünlüğünün bozulması veya ailedeki huzursuzluklar sosyalleşme sürecini önemli ölçüde engellemektedir (26). Çocuğun fiziksel ve psikolojik açılarından

sağlıklı ve sosyal hayata uyumlu bir birey olarak yetiştirilmesinde, onun ihtiyaçlarını karşılayan ve bakımı ile korunmasını sağlayan düzenli ve huzurlu bir aile ortamının katkısı büyüktür. Çocuk, ailesini çevreleyen örf, adet ve geleneklerinin etkisi altında büyümekte ve gelişmektedir (27). Ebeveynlerin sosyalleştirme fonksiyonunu yerine getirirken üzerinde durmaları gereken bir husus, çocuğu aşırı koruyucu ve kısıtlayıcı bir tutum içinde olmamaya özen göstermelidir. Bu tür bir yaklaşım, çocuğun tecrübe kazanarak bir takım faaliyetleri kendi başına yapabilmesini engelleyerek, onu mahcup, içine kapalı ve hatta korkak yapabilecektir. Benzer şekilde, sıkı bir disiplin altına alınan çocukların tutum ve davranışlarında da ileriki yaşlarında belirtilen tür sapmalar görülebilecektir (28).

Öte yandan sosyalleşme sürecinde aile, sosyal değerleri çocuğa aktarırken, onun kendine güvenmesinin yanısıra itaatkar ve saygılı olmasını da istemektedir. Türk ailesinin çocuk yetiştirme konusundaki hakim tutumu bu yöndedir. Her ne kadar şehir ve kırsal alanlardaki aileler arasındaki sosyo-ekonomik ve kültürel farklılıklar, çocuğun yetiştirilmesinde ailelerin tutum ve davranışlarında ayrılıklar yaratmakta ise de, en demokrat aileler de bile hoşgörünün yanısıra çocuğu baskı altında tutma gibi kararsız tutumlara rastlanılabilmektedir. Özellikle itaatkar ve nazik olmanın teşvik edildiği aile ortamlarında, sosyalleşme süreci içinde ödül ve cezanın bilinçsiz olarak kullanıldığı, sık sık fiziki cezaya başvurulduğu görülmektedir (29). Bu noktada, ailenin bütünlüğünü korumak ve ailenin temel fonksiyonu olan çocuk yetiştirme görevini en iyi şekilde yerine getirmesi için aileye imkan ve destek sağlamak ve böylelikle ruh ve beden sağlığı yerinde, kararlarının sorumluluğunu taşıyan, fikir ve idaresini serbestçe ifade edebilen nesiller yetiştirmek temel ilke olarak benimsenmelidir.

SONUÇ

Aile, sosyal bir kurum olarak yer aldığı toplumun bir parçasını oluşturmakta ve toplumda meydana gelen değişimlerden etkilenmektedir. Bu etkileşim, ailenin yapısal olarak değişmesine yol açmıştır. Başlangıçta biyolojik esaslara dayanan ve zaman içinde sosyal bir kurum olma vasfı ağırlık kazanan (30) ailenin yerine getirdiği fonksiyonlar; nesli sürdürme, çocukları sosyalleştirme, insanı koruma, psikolojik ve biyolojik tatmin, üyelerinin veya bütün olarak ailenin ekonomik faaliyetlere katılması ile kültür nakli şeklinde devam etmektedir (31). Aile yapısında meydana gelen değişimler karşısında, "sağlam aile, sağlam toplum" formülü geçerliliğini sürdürmüş ve aile toplumun vazgeçilemeyen bir sosyal kurumu olma vasfını korumuştur (37). Bunun sebebi, dağılmış ve parçalanmış aile çocuklarının toplumun istediği şekilde sosyalleşememeleridir.

Aile, sadece çocuğun bakımı ve korunmasını sağlayan, fiziksel ihtiyaçlarını karşılayan bir kurum değildir. Aynı zamanda, çocuğun psikolojik

sorunlarını da çözümlenebilen, kültürel mirası ona aktarabilen ve onun sosyal hayata uyumlu bir kişilik kazanabilmesine imkan sağlayan yegane ortamdır. Türk toplumunun kültürel yapısında büyük bir öneme sahip olan aile kurumu, her ne kadar toplumsal, ekonomik ve kültürel alandaki değişmelerden etkilenmekte ise de, geleneksel görünümünü büyük ölçüde muhafaza edebilmiş ve sosyal değerlerini koruyabilmiştir. Bu durumun sürekliliği bakımından, çocuğun sosyalleşmesi ve böylelikle sosyal hayata uyum sağlamasında büyük bir etkiye sahip olan aile kurumunu koruyucu ve destekleyici politikaların geliştirilip uygulanmasının önemi gün geçtikçe daha da artmaktadır.

SUMMARY

Socialization is the process in which the culture of a society is transmitted to children. Through socialization society teaches the child what he needs to know if he is to be integrated into the community.

Parents respond and adjust to the characteristics of the child in the socialization process. Family is a social institution which has the functions of reproduction of population, transformation of national culture and socializing the children. For this reason, family is a major socializing agency for children.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

-: **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)**, DPT Yayın No: 2174, Ankara, 1989.
- APPELBAUM, Richard (Çev. Türker ALKAN) : **Toplumsal Değişim Kuramları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Sosyal ve Felsefi Eserler Dizisi No: 30, Ankara, Tarihsiz.
- ARAT, Necla: "Geleneksel Normlar-Çağdaş Normlar ve Çağdaş Aile "I. Aile Şurası Bildirileri .T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Tanıtım Serisi" 3, Ankara,1985.
- AZİZ, Aysel: **Toplumsallaşma ve Kitleleşme İletişim** , A. Ü. Basın-Yayın Yüksek Okulu Yayınları No: 2, Ankara, 1982.
-: **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)**, DPT Yayın No: 1974 Ankara,1985.
- BROOM, Leonard/SELZNICK, Philip: **Sociology**, Third Edition, New York, 1963.

- CELKAN, Hikmet Yıldırım: "Beşeri Kültürün Temel Ögesi Aile" **Aile ve Toplum Dergisi**, C. 1, Sa.1, Mart 1991.
- ERKAL, Mustafa: "Ekonomik Kalkınma Sürecinde Sosyal Bütünleşme Sorunu" 2. Türkiye İktisat Kongresi, **Sosyal Gelişme ve İstihdam Komisyonu Tebliğleri III**, (2-7 Kasım 1981), DPT Yayın No: 1783, Ankara, 1981.
- ERKAL, Mustafa: "Sosyal Değişme ve Sosyal Gelişmeye Çağdaş Bir Yaklaşım", (Sosyal Değişme), **Sosyal Siyaset Konferansları**, 31. Kitap, İstanbul, 1982.
- ERKAL, Mustafa: "Türkiye'de Boşanmalar ve Bazı Sapma Davranışlar" (Boşanmalar), **I.Aile Şurası Bildirileri**, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Tanıtım Serisi: 3, Ankara, 1990.
- ESERPEK, Altan: " **Sosyoloji**", A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No: 303, Ankara, 1981.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem: **İnsan ve İnsanlar**, 7. Bası, İstanbul, 1988.
- KÜÇÜKKURT, Mehmet: " Ailenin Psikolojik (Moral) Fonksiyonu" **Türkiye Aile Yıllığı 1990**, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları No: 10, Ankara, Aralık 1990.
- ÖKSÜZ, Enis: " Sosyal Değişme", **1974 Ders Yılı Sosyoloji Konferansları**, 12. Kitap, İstanbul, 1974.
- PEKER, Hüseyin: "Ailenin Korunmasının Esasları" **I. Aile Şurası Bildirileri**, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Tanıtım Serisi: 3, Ankara, 1990.
- SAYIN, Önal: **Sosyolojiye Giriş**, 2. Bası, İzmir, 1994.
- SEZAL, İhsan: "Aile: Bugünden Yarına Bir Sonuç Denemesi", **Türkiye Aile Yıllığı 1990**, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları No:10, Ankara , Aralık 1990.
- STARK, Rodney: **Sociology**, California, 1985.
- TEZCAN, Mahmut: **Toplumsal ve Kültürel Değişme**, A.Ü. S.B.F. Yayınları No:164, Ankara, 1991.
- TEZCAN, Mahmut : " Toplumsal Değişme ve Aile", **Türkiye Aile Yıllığı 1990**, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları No: 10, Ankara, Aralık 1990.

TEZCAN, Mahmut : Sosyolojiye Giriş, 4, Bası, Ankara, 1995.

TULAY, Şükrü M.: " Türkiye' de Korunmaya Muhtaç Çocuklar Davası" Sosyal Hizmet Dergisi, C.2, Sa:2-3, Çocuk Refahı Sayısı, 1966.

-----Türk Aile Yapısı, Sosyal Yapı Alt Komisyonu Raporu, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Ö.I.K. Raporu, DPT Yayın No: 2165, Ankara, 1989.

ULUĞTEKİN, Sevda : Hükümlü Çocuk ve Yeniden Toplumsallaşma, Ankara, 1991.

-----Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), RG. , Sa, 22354, 25.07.1995.

YENER, Samira: " Aile ve Çocuk", I. Aile Şurası Bildirileri, (17-20 Aralık 1990), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Tanıtım Serisi: 3, Ankara,1990.